



UDK: 614.25=20=943.75(045)

Nargiza KURBANOVA,
Qarshi davlat universiteti o'qituvchisi
Email: narcissus07@mail.ru

Qarshi DU dotsenti v/b M.Omonova taqrizi asosida

ENGLISH AND UZBEK MEDICAL STAFF USE OF LIE CATEGORY IN SPEECH

Annotation

In the article, the characteristics of the use of the false category in the speech of medical workers, how it affects patients, and the speech between medical workers and patients was analyzed based on the four components of speech culture.

Key words: dentology, rhetoric, yantrogy, chronic hypertrophic gastritis, pneumosclerosis.

АНГЛИЙСКИЙ И УЗБЕКСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ПЕРСОНАЛ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КАТЕГОРИИ ЛОЖИ В РЕЧИ

Аннотация

В статье рассмотрены особенности употребления ложной категории в речи медицинских работников, как это влияет на пациентов, а также проанализирована речь между медицинскими работниками и пациентами на основе четырех компонентов речевой культуры.

Ключевые слова: дентология, риторика, янтрогения, хронический гипертрофический гастрит, пневмосклероз.

INGLIZ VA O‘ZBEK TIBBIYOT XODIMLARI NUTQIDAGI YOLG‘ON KATEGORIYANING QO‘LLANILISHI

Annotatsiya

Maqolada tibbiyot xodimlari nutqidagi yo‘lg‘on kategoriyaning qo‘llanilishining bemorlarga nisbatan qay darajada ta‘sir etish xususiyatlari, ko‘rib chiqildi, va nutq madaniyatining to‘rtta komponentlari asosidan kelib chiqib tibbiyot xodimlari va bemorlar o‘rtasidagi nutqi tahlil qilindi.

Kalit so‘zlar: dentologiya, ritorika, yantrogeniya, xronik gipertrofik gastrit, pnevmoskleroz.

Kirish. Tibbiyot xodimlari nutqida ritorikaning o‘mi beqiyosdir. Chunki, ritorika oratorlik sifatida nutq jarayonlarida bemorlarga nisbatan qo‘llanilishi orqali, bemorlarning kasallikka qarshi kurashishda katta ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, nutq jarayoni davomida ritorikani qo‘llash, zamonaviy tibbiyot xodimlari hayotida muhim o‘rin tutadi, usiz na kasbiy bilimlarni egallashni, na umumiy madaniy rivojlanishni tasavvur qilib bo‘lmaydi. Shu bilan birga, nutq-fikrimiz, bilmimiz, munosabatlarimiz va dunyo qarashimizning so‘zlar orqali ifodalanishidir. So‘z bu qurolidir, so‘z-bu tig‘, so‘z- bu malham. So‘z ko‘rkimiz, mohiyatimiz, madaniyatimizdir. Buyuk allomalarimiz Lutfiy, Navoiy, Ibn Sino, Oybeklar ham ko‘p o‘qib o‘rganishlar orqali so‘z san‘atkorlari bo‘lib yetishganlari kabi tibbiyot sohasida ham ko‘p izlanishlar orqali yuzaga kelgan shifokorlar va bemorlar munosabati- muloqot san‘atinidagi shaxsiy madaniyatning rivojlanishida notiqlik san‘atining ritorika, dentologiya, yantrogeniya kabi turlari tibbiyot sohasida rivojlandi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Darhaqiqat, ingliz va o‘zbek tibbiyot xodimlari nutqida ritorikaning qo‘llanilishi orqali, bemor kassaliklarini yoshirishda, tibbiyot xodimlari nutqidagi shaxsiy madaniyatning ta‘siri juda kattadir. Demak, bu tibbiyot xodimlari nutqidagi yolg‘onni ifodalovchi til vositalarining qo‘llash orqali bemorning kasallikka qarshi kurashishda katta ahamiyat kasb etadi. Ali Ibn Sinoning zamondoshi Muhammad Zakariyo ar Roziy “Tibbiyot hikmatlari” asarida shunday yozadi: “O‘zini tib olamiga bag‘ishlagan inson avvalo, bilimlimli, kamtarin, insonparvar, mulohazali, istalgan masalaning mohiyatini tushina oladigan bo‘lishi lozim.” Bu ta‘rifiga sazavor bo‘lishi uchun tibbiyot xodimidan shaxsiy madaniyatimizni rivojlantirishimiz hamda shifokor jamiyatning elita qismiga mansub va apriori aqlli, o‘qimishli shaxs bo‘lishi kerak. Qisman, bu fazilatlar nasl-

nasab bilan belgilanadi. Dastlab, shifokorning tanlovi bu yollanma, sulolaviy tabiatidan iborat tarmoqdir. U tilning, aniqrog‘i, til qurilishining til jamoasining tarixi, kasb-kori, intilishi, boshqa til jamoalari bilan aloqasi va ularga munosabati, qiziqishi, turmush tarzi, adabiyoti, madaniyati, ma‘naviyati, diniy e‘tiqodi va boshqa bir qator xususiyatlari bilan bevosita yoxud bilvosita bog‘liq tomonlarini o‘rganuvchi ko‘p qirrali yo‘nalishdir. U jamiyatdagi vazifalariga ko‘ra ijtimoiy, psixologik, tibbiyot va falsafiy yondashuvlar asosida tadqiq etildi. Buning uchun tibbiyot xodimlari nutqini etika, sotsiologiya, nutq madaniyati, ritorika, dentologiya kabi fanlarning oxirgi yutuqlaridan foydalanib xolis o‘rganishga e‘tibor qaratildi.

Tibbiyot xodimlari nutqida ritorikaning rivojlanishida nutq madaniyatining roli katta ekanligini amrika vrachi Van Rensseler Poter, rus olimi Bexterev, Grinko, I.A.Boduen de Kurtene, E.D.Polivanov, L.P.Yakubinskiy, V.M.Jirmunskiy, B.A.Larin, A.M.Selishchev, V.V.Vinogradov, G.V.Vinogradov kabi taniqli olimlar ta‘kidlaydi va boshqalar.

Tadqiqot metodologiyasi. Rus olimi Bexterev “Agar vrachning birinchi suhbatidan so‘ng bemor o‘zini yengil xis etmasa u vrach emas” degan edi. Shu sababli, aloqa jarayonlariga ta‘sir qiluvchi ijtimoiy omillar orasida aloqa vositasi va usuli sifatida til va nutqning shaxslararo kommunikativ tuzilishiga integratsiyalashuvi bemorlar va shifokorlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar kiradi. Bunda bemorlarning shaxslararo kommunikativ o‘zaro ta‘siri, o‘z navbatida, boshqa ijtimoiy omil - professional ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Masalan, erkaklar va ayollar o‘rtasidagi muloqot ko‘pincha ularning kasbiy sohasining o‘ziga xos xususiyatlariga bog‘liq bo‘lishi mumkin. Shu munosabat bilan, maqolada tibbiyot xodimlari nutqida yolg‘on kategoriyasining qo‘llanilish ta‘siri tibbiyot xodimlari hamda

erkak va ayol, katta va kichik yoshdagi turli xil kasalligidan og'ringan bemorlar o'rtasidagi muloqoti, nutqi misolida ko'rib chiqildi.

Tahlil va natijalar. Tibbiyot xodimlari nutqida yolg'onni ifodalovchi til vositalarni qo'llash be'morning kasallikka qarshi kurashishda katta ahamiyat kasb etadi. Bu turdagi nutq birliklarini qo'llanilishi ko'pincha ahvoli o'ta og'ir bemorlar yoki kasallik nomini bayon etish be'morga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan be'morlarga nisbatan qo'llaniladi.

Ya'ni, o'limi tez orada muqarrar bo'lgan bemorlar bilan muloqot jarayonida tibbiyot xodimlaridan katta mahorat talab qilinadi. Bu muloqot chog'ida shifokor va hamshiradan kuchli ruhiy zo'riqish ro'y beradi. Barcha chora-tadbirlar ko'rilgan, lekin bemor hayoti letal tugashi (o'limi) muqarrar. Har bir bemor xoh u hayotga qaytsin, xoh buning aksi bo'lsin, shifokor va hamshira fojiali holatlarda o'zini o'zi iztirobga soladi. Bu borada tibbiyot xodimlari o'zini mana shunday nozik hayotiy holatlarga tayyorlashi muhim.

Jigar sirrozi kasalligidan og'ringan bemor ma'lum vaqtdan so'ng (ehtimol, yaqin kelajakda) vafot etadi. Bemor endi taqdirga tan bergan. Uning vafoti juda yaqin emas, lekin uzoq yillar ham yashamaydi. Bu holatda o'zbek tibbiyot xodimlari ma'lum me'yorda bemor bilan ochiqroq suhbatlashishi mumkin. «Sizning ahvolingiz nisbatan durust. Negaki, so'nggi olingan bioximik natijalar ancha yaxshi», - deb yupatish mumkin. O'zbek tibbiyot xodimlari nutqida bunday holatda be'morga salbiy ta'sir ko'rsatadigan xabarni yetkazishdan qochishga ahamiyat beriladi. Bu yerda ham ma'lum holatda bemorning shaxsiy xususiyatlariga e'tibor berish kerak bo'ladi. Bu borada tibbiyot xodimi yolg'onni ifodalovchi til vositalaridan foydalanib bemorga tasalli berish lozim. Ba'zi hollarda bemorga rostini aytish mumkin, masalan, irodasi mustahkam, hayot zarbalarini matonat bilan tutib oladigan ba'zi bemorlarga (agar o'zi talab qilsa) haqiqatni balki aytgan ma'qul (xususan, vasiyatnoma, meros taqsimoti kabi yuridik hujjatiarni rasmiylashtirishi uchun).

Ingliz tibbiyot xodimlari nutqida ham yolg'onni ifodalovchi til vositalari ham qo'llaniladi.

"You are watching me very closely," said Nurse Ansel. "Are not you pleased? Tell me, did you think I looked like this?" "I am not sure. I don't see your hair." Nurse Ansel took off her cap. There it was – flat, wide top with a V mark of the dangerous snake. "Very pretty, very pretty indeed." She put the cap back.

Ushbu misolda suhbatdoshning ko'rinishi xunuk bo'lsa-da, hamshira uni *very pretty, very pretty indeed* (juda chiroyli, haqiqatdan ajoyib), deb yolg'on so'zlar bilan ishonitirmoqda. Natijada, suhbatdoshning kayfiyati ko'tariladi va uni nutq maqsadi sari chorlash imkoniyati yuzaga keladi.

O'tkazilgan davo ijobiy natija bermaydi. Shunda Respublikadagi taniqli jarrohnin maslahat uchun chaqiradilar. Bemor bu mutaxassisni bir necha kun intazorlik bilan kutadi. «Ko'rik» kuni ham yetib keladi. O'sha «mashhur» jarroh kasalni tezda ko'radi-yu, achchiq haqiqatni qo'slik bilan (bemor huzurida) aytadi: «*Bu kasalda oshqozon raki. O'tkazib yuborilgan, davodan foyda yo'q*», - deb xonadan chiqib ketadi.

Bechora kasal ahvolini bir tasavvur qiling-a, qancha-qancha umid bilan necha kunlab kutilgan «ko'rik»ning natijasi... Bunday haqiqat metastazdan ham dahshatliroq emasmi? Axir bemorning sanoqli kunlari qora tunga aylanmaydimi? Shuni ham aytish kerakki, agar bemor operatsiyadan bosh tortsa, unga kasalining jiddiyligini yengil shaklda bildirish joizdir. Ayniqsa, bemor qoshiga rak tashxisini ko'rsatuvchi rentgen qog'ozlarini bermaslik, hujjatlarda «oshqozon organik o'zgarishi» yoki «oshqozon yarasi» deb ko'rsatishi maqsadga muvofiqdir. Bu yerda bemorga nisbatan ritorik nazariya hisoblangan implitsit axborot yetkazish zarur bo'ladi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, bemor atrofidagi tibbiyot xodimlari o'z kasblariga nisbatan jiddiy bo'lib, fahm-farosat bilan munosabatda bo'lsalargina o'z vijdonlariga xilof ish tutmagan bo'ladilar. Sababi tibbiyot xodimlari turli niyatlar, turli orzular, aytish kerakki, bir-biriga zid maqsadlar bilan bo'limga kelgan bemorlar ko'nglini topib muomala qila bilishi kerak. Ijobiy va salbiy, ya'ni qarama-qarshi tuyg'ular ummoni mavjud muhitda xizmat qiluvchi tibbiyot xodimlaridan ziyraklikning talab etilishi tabiiydir.

Ta'kidlangandek, tibbiyot xodimlari tomonidan e'tiborsiz holda aytilgan so'z, noxush holatga olib kelishi mumkin. Bu o'rinda hayotiy misol keltiramiz: hamshira bemor ayolni navbatdagi muolajaga olib borar ekan: «Negadir bachadoningizdagi yoriqlar bitmayapti. Yaxshilab tozalamasak, bachadoningiz chirib ketishi mumkin» - dedi. Bunday «suhbat»dan so'ng bemor ruhiy tushkunlikka tushib, laktatsiya (sut kelishi) to'xtab qoladi. Ko'rinib turibdiki, bunday deontologik xatoga aslo yo'l qo'ymaslik kerak. Barcha bo'limlardagi kabi ginekologiya dargohida ham shifokorlik sirini saqlash talab etiladi (bepushtlik tashxisi, faizand asrab olish kabi).

Tug'ruq va yangi tug'ilgan chaqaloqlar bo'limida tibbiyot xodimi shaxsiy tozalik qoidalariga rioya qilishi, ya'ni firnoqlari olingan, qo'llarida turli bezak, taqinchoqlar bo'lmasligi kerak.

Demak, hayot-mamot chegarasida turgan va yaqin kun, soat, daqiqalarda ona bo'lish baxtini kutayotgan, lekin to'g'riq dardida azob chekayotgan ayolning barcha injiqliklarini mehribonlik, bag'rikenglik, va tibbiyot xodimlari nutqida shirinso'zlik holati bo'lishlik hamda shifokor va hamshira o'zida sabr bilan «ko'tarish» uchun katta kuch topa bilishi muhimdir.

Bemorga tashxis haqida so'zlaganda oddiy, tushunarli tilda gapirish kerak. Odatda, ba'zi atamalar oddiy fuqaro uchun dahshatli bo'lib eshitiladi. Shuning uchun u so'zlarni ishlatmagan ma'qul. Agar bemor tashvishlanib: «Voy o'lmasam, astma bo'lib qolibmanmi?», - desa bormi, demak, bu atama uning uchun o'ta azobli, tuzalmas kasallikni bildiradi. Shunda tajribali shifokor yoki hamshira hech ikkilanib o'tirmay: «Yo'q, sizda astmaga moyil bronxit bor», - deb javob beradi. Bu yerda «astma bo'lib qolish» degan so'zdan ko'ra «astmaga moyil bronxit bor» iborasi bemorda nisbatan ruxiy yengillikni ta'minlaydi va kasallikka qarshi kurashishda bu yordam berishi mumkin. Buning uchun shifokor deontologiyasida nutq madaniyatining roli katta bo'ladi. Shuningdek, miokard infarktning o'tkir o'tayotgan chog'ida bemorga shifokor yurak xuruji yoki yurak tomirlarining bo'g'ilishi cho'zilganini aytadi va oradan bir necha kun o'tib, bemorning ahvoli yaxshilanib, shifoxonaga ko'nikib qolganidan keyin infarkt bo'lganini, lekin hozir xatar o'tib ketganini aytadi. Stenokardiya bilan og'ringan bemorga uning kasalini yurak tomirlari bo'g'ilishi sifatida tushuntirgan ma'qulroq. (Yana shunisi borki, «tomirlar bo'g'ilishi» bahonasida nitroglitserinni iste'mol qilishga da'vat etish oson ko'rinadi. Stenokardiya, infarkt, yurakning ishemik kasalligi kabilar bilan bog'liqligi tufayli bu dorilarni ko'plar yoqtirmaydi)

Mashhur ingliz olimi Styuard shunday yozgan: «har qanday qilib bo'lsa ham, dahshatli tashxis e'lon qilishdan qoching». Albatta, bemor haqiqatni aytishni talab qilishi mumkin, ammo haqiqatni yumshatib yetkazish muhim tadbirdir. Bemorga uning tashxisini ma'lum qilish lozim bo'lganda insonparvarlik oldingi o'ringa o'tmog'i kerak. «Bemorga haqiqatni aytish, faqat haqiqatni, lekin butun haqiqatni emas» degan naql bor. Masalan, koronar arteriyalarning trombozini gapirish o'rniga, yurak xuruji, rak degandan ko'ra yangi paydo bo'lgan o'sma, gipertoniya degandan ko'ra xafaqonlik, tashvishlanish nevrozi degandan ko'ra asabiylashgandv bosh og'rig'i degan durustroq. Bu

so'zlar yumshoqligidan tashqari tushunarli hamdir. Demak, shifokor nutqida badiiy va og'zaki uslubda keng qo'llanadigan perefraza stilistik vositasi kengroq qo'llanadi. Bu orqali be'morni kasallikka qarshi kurashish jarayonini shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa va takliflar. Shuni ta'kidlab o'tmoq joizki, tashxis yumshatib aytilganda yolg'onni juda oshirib yuborish ham kerakmas. Shunchaki haqiqatni yumshatibroq so'zlash, bemorning kelajagi haqida o'ylab, unda o'zidagi kasallikni yengib chiqishga ishtiyoq uyg'otib qo'rilsa bo'lgani. Bu xollarda yuqorida ta'kidlab o'tganimiz perefraza stilistik vositasidan foydalanish mumkin. Zero, bemorning tuzalishi uchun bo'lgan ishonchi kasallikka qarshi kurashdagi dastmoyadir. Bunday paytda, asossiz inkor etish yoki shunchaki ko'ngil ko'tarishga o'rin yo'q, nafi ham tegmaydi. Bemor haddan tashqari optimistik so'zga ishonishi u yoqda tursin, shifokorni yengil tabiatli odam deb hisoblaydi. Bunday chog'larda shifokor yoki hamshira bemorning kasalligi, uning

dardini davolashga mone'lik qilmasligini bildirib qo'yimg'i kerak.

Men tadqiqotlarim mobaynida ingliz va o'zbek tibbiyot xodimlari nutqida yolg'onni ifodalovchi til vositalarini qo'llash, be'morning kasallikka qarshi kurashishdagi ta'siri juda muhimligi hamda erkak va ayol shifokorlarning nutqidagi ritorikani o'rganish orqali umumiy ritorika va muloqot turlari tendensiyalarni ajratib o'rganib chiqdim. Shu bilan birga nutq madaniyati- bu nutqning mukammalligidan dalolat beruvchi xususiyatlar va sifatning majmui va tizimi ekanligi ko'rib chiqildi.

Shunday qilib, ijobiy va salbiy, ya'ni qarama-qarshi tuyg'ular ummoni mavjud muhitda xizmat qiluvchi tibbiyot xodimlaridan ziyaklikni talab etilishi bilan birga tibbiyot xodimlari nutqida yolg'onni ifodalovchi til vositalarni qo'llash, bemorlar o'rtasidagi nutq madaniyatining meyoriy, kommunikativ va axloqiy tarkibiy qismlaridan iborat ekanligidan dalolatdir.

ADABIYOTLAR

1. Shodmonov X, Eshmurodov X, Tursunov O. Asab va ruhiy kasalliklar. – Toshkent, “Bilim”, 2004.
2. Zokirxo'jayev Sh.Y, Solihov M.U Shifokor va bemor: o'quv qo'llanma-T.:Toshkent Tibbiyot akademiyasi, 2016
3. Qosimov E.YU Shifokorning nutq madaniyati va bemor bilan muloqot san'ati. – T.: 2002
4. Beylinson L.S. Meditsinskiy diskurs // Yazikovaya lichnost: institutsionalniy i personalniy diskurs. Volgograd: Peremena, 2020.
5. Daphne du Maurier. The Birds and Other Stories. – United Kingdom: Longman, 1993.
6. Matvaliyev V. Tibbiyot psixologiyasi, etikasi va deontologiyasi asoslari. – Toshkent. Abu Ali ibn Sino nomidagi nashriyot. 1991.
7. Suyarova N.Y. Logicality and metaphor as an adjacent peculiarity of speech // International Journal of Anglisticum. Literature, Linguistics and Interdisciplinary Studies. Volume: 7/Issue: 11-Macedonia, 2018. – P. 30-36 (Impact factor ICV: 6.88).
8. Atamurodova F.T. Utopian Views in different eras and its evolution. International Journal of Formal education.VOLUME 2, (12) 2023., p.100-104